

Список використаних джерел

1. Лук'яненко О. В. Его–документи про життя студентів Полтавського педінституту впродовж німецько–радянської війни (ч.1) // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – К., 2017. – Вип.126. – С.74–77.
2. Лахно В. І. Українські оstarбайтери в Третью Рейху та Радянському Союзі (1941–1953 рр.): історико–антропологічний аналіз на матеріалах Полтавщини. Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 – історія України; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2012. – 290 с.
3. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (далі – АНПУ). – Ф. Особові справи студентів стаціонару. – Оп. Випуск 1949 р. Учителський дворічний інститут. Мовно–літературний факультет. Укр. відділ. стаціонар. – Спр. Герасименко Валентина Андріївна. – 14 арк.
4. Там само. – Оп. Випуск 1948 р. Учителський дворічний інститут. Фізико–математичний факультет. Стаціонар. – Спр. Піддяча Таїса Семенівна. – 10 арк.
5. Там само. – Оп. Випуск 1948 р. Учителський дворічний інститут. Стаціонар. Рос. відділ. – Спр. Бульбаха Ганна Дмитрівна. – 3 арк.
6. Там само. – Оп. Випуск 1947 р. Педагогічний чотирьохрічний інститут. Мовно–літературний факультет. Укр. відділ. Стаціонар №456–505. – Спр. Артеменко Надія Омельківна. – 3 арк.
7. Там само. – Оп. Випуск 1948 р. Педагогічний чотирьохрічний інститут. Мовно–літературний факультет. Укр. відділ. стаціонар №7. – Спр. Якименко Ганна Семенівна. – 5 арк.
8. Там само. – Оп. Випуск 1945 р. Учителський дворічний інститут. Мовно–літературний відділ. стаціонар Укр. відділ №122–176. – Спр. В'язун Олександра Семенівна. – 3 арк.
9. На порозі нового життя // Голос Полтавщини. – 26 жовтня 1941. – №1. – С.2.
10. Наказ ч.16 по м. Полтава від 29 жовтня 1941 р. міського голови міської управи Боровського // Голос Полтавщини. – 30 жовтня 1941. – №2. – С.4.
11. АНПУ. – Ф. Особові справи студентів стаціонару. – Оп. Випуск 1945 р. Учителський дворічний інститут. Мовно–літературний відділ. стаціонар Укр. відділ №122–176. – Спр. Решітник Ганна Назарівна. – 1 арк.
12. Там само. – Оп. Випуск 1948 р. Учителський дворічний інститут. Фізико–математичний факультет. Стаціонар. – Спр. Шевченко Наталія Іванівна. – 4 арк.
13. Там само. – Оп. Випуск 1946 р. Учителський дворічний інститут. Мовно–літературний факультет. Рос. відділ. стаціонар №398–418. – Спр. Ленчик Надія Павлівна. – 3 арк.
14. Гук. Заготівля овочів – невідкладне завдання // Голос Полтавщини. – 30 жовтня 1941. – №2. – С.4.
15. АНПУ. – Ф. Особові справи студентів стаціонару. – Оп. Випуск 1945 р. Учителський дворічний інститут. Мовно–літературний відділ. стаціонар Укр. відділ №122–176. – Спр. Василець Варвара Степанівна. – 13 арк.
16. Там само. – Оп. Випуск 1946 р. Педагогічний чотирьохрічний інститут. Фізико–математичний факультет. Стаціонар №336–362. – Спр. Богдан Настя Степанівна. – 4 арк.
17. Там само. – Оп. Випуск 1948 р. Учителський дворічний інститут. Стаціонар. Рос. відділ. – Спр. Болота Раїса Петрівна. – 7 арк.
4. Там само. – Оп. Випуск 1948 р. Учительський дворічний інститут. Фізико–математичний факультет. Стаціонар. – Спр. Піддяча Таїса Семенівна. – 10 арк.
5. Там само. – Оп. Випуск 1948 р. Учительський дворічний інститут. Стаціонар. Рос. відділ. – Спр. Бульбаха Ганна Дмитрівна. – 3 арк.
6. Там само. – Оп. Випуск 1947 р. Педагогічний чотирьохрічний інститут. Мовно–літературний факультет. Укр. відділ. Стаціонар №456–505. – Спр. Артеменко Надія Омельківна. – 3 арк.
7. Там само. – Оп. Випуск 1948 р. Педагогічний чотирьохрічний інститут. Мовно–літературний факультет. Укр. відділ. стаціонар №7. – Спр. Якименко Ганна Семенівна. – 5 арк.
8. Там само. – Оп. Випуск 1945 р. Учительський дворічний інститут. Мовно–літературний відділ. стаціонар Укр. відділ №122–176. – Спр. В'язун Олександра Семенівна. – 3 арк.
9. На порозі нового життя // Голос Полтавщини. – 26 жовтня 1941. – №1. – С.2.
10. Наказ ч.16 по м. Полтава від 29 жовтня 1941 р. міського голови міської управи Боровського // Голос Полтавщини. – 30 жовтня 1941. – №2. – С.4.
11. АНПУ. – Ф. Особові справи студентів стаціонару. – Оп. Випуск 1945 р. Учительський дворічний інститут. Мовно–літературний відділ. стаціонар Укр. відділ №122–176. – Спр. Решітник Ганна Назарівна. – 1 арк.
12. Там само. – Оп. Випуск 1948 р. Учителський дворічний інститут. Фізико–математичний факультет. Стаціонар. – Спр. Шевченко Наталія Іванівна. – 4 арк.
13. Там само. – Оп. Випуск 1946 р. Учителський дворічний інститут. Мовно–літературний факультет. Рос. відділ. стаціонар №398–418. – Спр. Ленчик Надія Павлівна. – 3 арк.
14. Гук. Заготівля овочів – невідкладне завдання // Голос Полтавщини. – 30 жовтня 1941. – №2. – С.4.
15. АНПУ. – Ф. Особові справи студентів стаціонару. – Оп. Випуск 1945 р. Учителський дворічний інститут. Мовно–літературний відділ. стаціонар Укр. відділ №122–176. – Спр. Василець Варвара Степанівна. – 13 арк.
16. Там само. – Оп. Випуск 1946 р. Педагогічний чотирьохрічний інститут. Фізико–математичний факультет. Стаціонар №336–362. – Спр. Богдан Настя Степанівна. – 4 арк.
17. Там само. – Оп. Випуск 1948 р. Учителський дворічний інститут. Стаціонар. Рос. відділ. – Спр. Болжута Раїса Петрівна. – 7 арк.

References

1. Luk'janenko O. V. Ego–dokumenty pro zhyttja studentiv Poltavs'kogo pedinstytutu vprodovzh nimec'ko–radjans'koi' viny (ch.1) // Gileja: naukovij visnyk: Zbirnyk naukovykh prac'. – K., 2017. – Vyp.126. – S.74–77.
2. Lahno V. I. Ukrai'ns'ki ostarbajtery v Tret'omu Rejhu ta Radjans'komu Sojuzi (1941–1953 rr.): istoriko–antropologichnyj analiz na materialah Poltavshhyny. Dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 – istorija Ukrai'ny; Poltavs'kyj nacional'nyj pedagogichnyj universytet imeni V. G. Korolenka. – Poltava, 2012. – 290 s.
3. Arhiv Poltavs'kogo nacional'noho pedagogichnogo universytetu imeni V. G. Korolenka (dali – ANPU). – F. Osobovi spravy studentiv stacionaru. – Op. Vypusk 1949 r. Uchytel's'kyj dvorichnyj instytut. Movno–literaturnyj fakul'tet. Ukr. viddil. stacionar. – Spr. Gerasymenko Valentyna Andrii'vna. – 14 ar.

УДК 365.2:669–057(477)«195/196»

Мельник А. М.,
аспірантка, Маріупольський державний
університет (Україна, Маріуполь),
anastasiareutskaya3@gmail.com

ЖИТЛОВА ПРОБЛЕМА ЯК СКЛАДОВА ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ РОБІТНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ ЧОРНОЇ МЕТАЛУРГІЇ УРСР (1950–1960–І РР.)

Метою дослідження є аналіз рівня забезпечення житлом робітників підприємств чорної металургії УРСР протягом 1950–1960–і рр. Дослідження базується на принципах історизму, наукової об'єктивності, а також

проблемно-хронологічному і статистичному методах. Охарактеризовано державну житлову політику в УРСР. Визначено способи отримання житла металургами. Проаналізовано кількісні показники забезпечення оселями робітників металургійних підприємств. Зроблено висновки про те, що, враховуючи заходи керівництва країни, спрямовані на вирішення житлової проблеми, протягом 1950–1960-х рр. вона не була вирішена остаточно. Завдяки зведенню житла за типовими проектами в рамках відомчого, індивідуального та кооперативного будівництва відбулося поліпшення побутових умов значної кількості робітників підприємств чорної металургії. Проте план керівництва країни щодо ліквідації нестачі осель до кінця 1960-х рр. виявився далеким від реальності. Десятки тисяч металургів і членів їх сімей проживали в комунальних квартирах, зуртожитках, бараках та підвальних приміщеннях. До того ж зростання кількісних показників житлового фонду відбувалося за рахунок зниження якісних показників.

Ключові слова: житло, робітники, металурги, підприємство, чорна металургія.

Житло є невід'ємною складовою життя особи та соціуму. Житлові умови в значній мірі визначають фізичне здоров'я і психологічний стан людини, накладають відбиток на формування та розвиток особистості, впливають на можливість створення сім'ї і на стосунки між її членами.

Руйнація житлового фонду УРСР, спричинена військовими діями під час Другої світової війни, призвела до того, що значна частина населення жила в бараках і підвальних приміщеннях [1, с. 27]. У післявоєнний період розпочалося першочергове відновлення промислового комплексу УРСР групи «А», однією з провідних галузей якого була чорна металургія [14]. У зв'язку з цим у містах, де розташовувалися металургійні підприємства, відбувався постійний приріст мешканців [11, с. 3], що загострювало житлову проблему.

Метою роботи є аналіз рівня забезпечення житлом робітників металургійних підприємств УРСР протягом 1950–1960-х рр.

В історіографії даної теми можна виділити два періоди: радянській і сучасний. В радянській період при розгляді житлового питання 1950–1960-х рр. акцент робився на зростанні будівництва житла та поліпшенні побутових умов робітників, а наявні проблеми згадували побіжно. За територіальним принципом праці радянської історіографії стосуються житлової проблематики в цілому по СРСР [21], по УРСР [8] та по окремим регіонам УРСР [7]. Роботи, створені після отримання Україною незалежності, більш критично висвітлюють житлове питання 1950–1960-х рр. Аналіз політики держави у сфері будівництва житла та її реалізацію в УРСР здійснила О. Яновська [23]. До регіональних досліджень житлової проблематики належать роботи М. С. Герасимової [2] і Л. О. Краснопорової [9], присвячені Донецькій області, а також праця А. О. Саржана [22] по Донецькій і Луганській областях. При всій значущості вищезгаданих праць проблема забезпечення робітників чорної металургії житлом ще не знайшла висвітлення.

Джерельну базу дослідження складають законодавчі акти, статистичні матеріали та матеріали періодичних видань.

У 1950 р. міський житловий фонд УРСР становив 101,9 млн. м² [10, с. 491]. У містах Ворошиловградської, Дніпропетровської, Запорізької та Сталінської областей переважали будинки зведені з цегли та каменю. Окрім цього, у Ворошиловградській області були поширені дерев'яні рублені та брущаті житла [26, арк. 3], а у Сталінській області – щитові та каркасно-засипні [26, арк. 4]. Для міського жилого фонду даних областей на початку 1950-х рр. була характерною одноповерхова

забудова. Найбільше двоповерхових і триповерхових осель було у Сталінській області – відповідно 9,4% і 0,8% від загальної кількості будинків [26, арк. 5].

Проте наявна кількість житла не задовольняла потреб населення. З метою ліквідації житлової проблеми влада видала ряд постанов, серед яких провідне місце належить постанові ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР «Про усунення надмірностей в проектуванні і будівництві» 1955 р. [20], що розпочала впровадження типових проектів у будівництві, обумовивши пришвидшення темпів зведення і здешевлення останнього. За планом керівництва країни нестача осель для трудящих мала бути ліквідована до 1969 р. [19, с. 268]. У зв'язку з цим у містах у другій половині 1950-х рр. розпочалося будівництво 4–5-поверхового житла, що отримало в народі назву «хрущовок». З 1959 р. як основний матеріал для нього використовували збірні великопанельні залізобетонні конструкції [19, с. 272].

Отримання робітниками металургійних підприємств окремого житла могло бути здійснено декількома способами: шляхом становлення в чергу на отримання відомчого житла від підприємства за місцем роботи [23, с. 223–224], індивідуального будівництва [19] або вступу до житлово-будівельного кооперативу [14].

Завдяки заходам, впровадженим у другій половині 1950-х рр., відбулося суттєве зростання чисельності житлового фонду Міністерства чорної металургії УРСР, що дозволило поліпшити побутові умови більше, ніж 313 тис. металургів та членів їх родин. Так, житловий фонд Мінчормету протягом 1952–1969 рр. збільшився по Дніпропетровській області на 63%, по Ворошиловградській області – на 61%, по Запорізькій області – на 53%, по Донецькій (Сталінській) області – на 50% [25, арк. 6, 8, 16, 35; 27, арк. 3, 5, 6, 9].

Середня житлова площа на одного мешканця у відомчому житловому фонді Мінчормету у 1952 р. була найбільшою у Дніпропетровській області і становила 6,2 м² [25, арк. 8], а найменшою у Сталінській області – 5,7 м² [25, арк. 35]. Проте наприкінці 1960-х рр. найбільше житлової площі на одного мешканця припадало у Дніпропетровській і Донецькій областях – 8,6 м² [27, арк. 5, 6]. Вирівнювання розміру площі, враховуючи розрив зростанню житлового фонду лише у 13% між даними областями, обумовлено різницею у кількості робітників підприємств чорної металургії, яка становила на 112685 осіб більше у Дніпропетровській області [27, арк. 5, 6]. Найменшою у 1969 р. була середня житлова площа у Запорізькій області – 7,4 м² [27, арк. 9].

Для наближення строків отримання власного житла з 1957 р. [19, с. 270] робітники підприємств чорної металургії практикували участь у його будівництві у вільний від роботи час. Так, на заводі «Запоріжсталь» для отримання житлової площі у розмірі двох кімнат металурги мали відпрацювати на будівництві 250 нормоднів. За дану роботу вони отримували плату відповідно до розцінок у будівництві. При цьому забезпечення технічного керівництва зведенням житла та постачання матеріалів здійснювало підприємство [3]. Однак часто постачання відбувалося з перебоями [4].

У проектах багатоквартирних будинків, починаючи з 1958 р., передбачали квартири для заселення лише однією сім'єю [19, с. 272]. До того ж з 1967 р. під час капітального ремонту жилих будинків слід було

здійснювати перепланування приміщень у великих комунальних квартирах на квартири для однієї сім'ї [18, с. 7]. Але протягом 1950–1960-х рр., не зважаючи на окремі кроки, проблема перенаселення житла так і не була вирішена. Наприклад, у місті Комунарськ (Алчевськ) станом на 1966 р. у 60% квартир жили по три сім'ї [7, с. 339].

Попри чималі обсяги житлового будівництва, наприкінці 1960-х рр. у гуртожитках Ворошиловградської області ще проживало 4% (2718 осіб) робітників підприємств чорної металургії [27, арк. 3], Донецької області – 4,1% (10509 осіб) [27, арк. 6], Дніпропетровської області – близько 6% (21600 осіб) [27, арк. 5], Запорізької області – 7,1% (6583 особи) [27, арк. 9]. В бараках у Ворошиловградській області мешкали 1,2% (855 осіб) металургів [27, арк. 3], у Дніпропетровській області – 2,1% (8100 осіб) [27, арк. 5], у Донецькій області – близько 3% (7366 осіб) [27, арк. 6], у Запорізькій області – 3,6% (3335 осіб) [27, арк. 9]. До житлового фонду Мінчормету УРСР також входили підвальні приміщення. Найбільша кількість їх мешканців (500 осіб) була у Дніпропетровській області [27, арк. 5], а найменша у Ворошиловградській області (28 осіб) [27, арк. 3]. Тобто у 1969 р. у подібних оселях проживали майже 62000 металургів [27, арк. 3, 5, 6, 9].

Найкраще оснащений всіма видами комунального благоустрою протягом 1950–1960-х рр. був житловий фонд Мінчормету у Запорізькій області. Тут у 1952 р. водопроводом було обладнано близько 76% житлового фонду, каналізацією – близько 75%, ваннами – 32%, електричним освітленням – 100%, гарячою водою – 62% [25, арк. 16]. В Запорізькій області більш поширеною була теплофікація будинків, ніж центральне опалення, а їх сумарні показники склали 75% житлової площі [25, арк. 16]. Станом на 1969 р. електричним освітленням було обладнано вже 100% жилих споруд Мінчормету [27, арк. 3, 5, 6, 9]. У Запорізькій області водопровід був наявним у 90% житла, каналізація у 93%, центральне опалення у 93%, ванни у 83%, газ у 90%, гаряча вода у 83% [27, арк. 9]. Однак високі показники з благоустрою по області обумовлені тим, що житловий фонд Запорізької області складав лише близько 12% від житлового фонду Мінчормету УРСР [27, арк. 3, 5, 6, 9].

Найнижчі показники у 1952 р. з обладнання водопроводом житлового фонду – 46% від загальної житлової площі, каналізацією – 38%, центральним опаленням – 35%, ваннами – 14% були в Сталінській області [25, арк. 35], з обладнання гарячою водою – 0,04% у Ворошиловградській області [25, арк. 6], а з обладнання електричним освітленням – 99,7% у Дніпропетровській області [25, арк. 8]. Наявність газу у відомчому житлі підприємств чорної металургії у 1952 р. була характерною лише для Сталінської області – 7,4% [25, арк. 35]. У 1969 р. у Донецькій області були найнижчі показники по обладнанню водопроводом – 80%, каналізацією – 74%, центральним опаленням – 68%, ваннами – 62% і гарячою водою – 3,3% [27, арк. 6], а по обладнанню газом – 51% у Ворошиловградській області [27, арк. 3]. Тобто протягом 1950–1960-х рр. серед видів комунального благоустрою житлового фонду Мінчормету УРСР найбільш розповсюдженим було електричне освітлення, а найменш чисельним обладнання гарячою водою [25, арк. 6, 8, 16, 35; 27, арк. 3, 5, 6, 9].

Необхідність швидкого збільшення кількості житла призводила до наявності суттєвих недоліків у його будівництві: недоброякісна кладка стін, формування підлоги з сирих лісоматеріалів, низька якість опоряджувальних робіт [19, с. 267]. Перевірка на Єнакіївському металургійному заводі у 1955 р. виявила чисельні факти, коли об'єкти житлового призначення здавалися в експлуатацію з погано виконаною кладкою фундаменту, штукатуркою, малярними роботами, несправними сантехнічними вузлами, опалювальною системою, дахами, що протікали, та стінами, що промерзали [24, арк. 23]. У 1952 р. через невеликий проміжок часу після новосілля у квартирах мешканців 24-ого кварталу міста Жданов (Маріуполь) зі стелі почала сипатися штукатурка, луцилась фарба на вікнах і дверях. Водопровідні крани не витримували напору води, тому постійно протікали. До того ж воду подавали з переборами, іноді мутну. Встановлені ванни не функціонували через те, що не співпадали відводи [6].

Поточний і капітальний ремонт житлового фонду проводився також неякісно і несвоєчасно. Робота ліфтів, систем опалення та водопроводу була незадовільною. Місця загального користування – двори, сходові клітки, вестибюлі – перебували в антисанітарному стані [18, с. 4]. Наприклад, у будинках №17 і №19 по вул. Челюскінців міста Жданов (Маріуполь) у 1951 р. після капітального ремонту під час дощу став протікати дах. Через тричини, залишені в підлозі, під час її миття мешканцями верхніх поверхів, вода потрапляла до квартир, розташованих на нижніх поверхах [5].

З 1953 р. було скасовано адміністративне виселення робітників з будинків, що належали металургійним підприємствам. Виселення могло бути здійснене лише у судовому порядку з наданням іншої жилої площі. Як виключення його могли застосувати до робітників, які припинили трудові відносини у зв'язку зі звільненням за власним бажанням чи скоєння злочину [19, с. 272]. З 1962 р. робітники, які звільнилися за власним бажанням, могли бути виселені з відомчих будинків лише у тому випадку, якщо вони, незважаючи на вимогу адміністрації, відмовлялись повернутися на колишнє місце роботи. Також з 1962 р. виселення робітників, які були звільнені за порушення трудової дисципліни чи вчинення злочину, з відомчих будинків в судовому порядку без надання іншої жилої площі могло бути здійснено лише у випадку, якщо члени сім'ї робітника не працювали на даному підприємстві [16, с. 121].

Держава виділяла підприємствам чорної металургії земельні ділянки у вигляді селищ під індивідуальне житлове будівництво робітників [19, с. 273], для здійснення якого металурги брали держану позику [8, с. 435]. Частка індивідуального житла у міських поселеннях наприкінці сьомої п'ятирічки складала 17,8% від загальної чисельності житла, зведеного в УРСР [12, с. 295, 297].

На початку 1950-х рр. у містах, де розташовувалися підприємства чорної металургії, для індивідуального житлового фонду були характерними оселі площею до 20 м² [28, арк. 38, 50, 85]. Матеріалом для стін у будинках Дніпропетровської області була переважно цегла та штучний камінь. З природного каменю були побудовані стіни у 88% осель місті Ворошиловград (Луганськ) [28, арк. 29]. У місті Дніпропетровськ (Дніпро) дахи у

більшості осель були залізні, а у Дніпродзержинську (Кам'янське) [28, арк. 48], Запоріжжі [28, арк. 82] та Кривому Розі – черепичні [28, арк. 32, 48].

Серед видів комунального благоустрою на початку 1950–х рр. переважна більшість будинків індивідуального житлового фонду була обладнана лише електричним освітленням [28, арк. 26, 46, 81]. До того ж багато осель взагалі не мали благоустрою. Так, у такому великому промисловому центрі як Дніпропетровськ (Дніпро) подібне житло становило 40% [28, арк. 46].

Через те, що зведення індивідуальних осель, на думку керівництва країни, призводило до нераціонального використання земель, інженерних комунікацій та робіт з благоустрою [17, с. 5], з 1966 р. в обласних центрах і містах Дніпродзержинськ (Кам'янське), Жданов (Маріуполь), Комунарськ (Алчевськ), Краматорськ, Кривий Ріг та Макіївка, а з 1967 р. в інших містах і робітничих селищах заборонили будівництво одноповерхового житла [17, с. 6].

Для зведення багатоквартирних житлових будинків за власні кошти громадян у 1958 р. при підприємствах стали функціонувати житлово–будівельні кооперативи [14]. У 1962 р. керівництво країни запланувало в найближчі роки здійснити перехід від будівництва одноповерхового індивідуального житла в містах і селищах міського типу до будівництва багатоквартирних кооперативних житлових будинків. Для цього держава надавала кооперативам кредит в розмірі до 60% кошторисної вартості будівництва на термін 10–15 років, з погашенням його щорічно рівними частинами. Відведення земельних ділянок для зведення осель житлово–будівельними кооперативами здійснювали в районах, які мали дороги та магістральні мережі водопроводу, каналізації і електропостачання [13]. Члени кооперативів та їх сім'ї могли особисто брати участь в будівництві житла. В цьому випадку вартість їх трудових витрат зараховували в суму коштів, що підлягали внесенню за оплату вартості будівництва [14].

Але у роботі кооперативів були наявними певні проблеми: погано проводилась роз'яснювальна робота серед населення, що призводило до недостатньої кількості членів кооперативів, не завжди співпадали плановані та фактичні строки здачі помешкань в експлуатацію, низькою була якість робіт [9, с. 211]. Тому питома вага житлово–будівельної кооперації наприкінці сьомої п'ятирічки у загальній чисельності житла, зведеного в УРСР, складала лише 2% [12, с. 295, 297].

Таким чином, з середини 1950–х рр. для вирішення проблеми забезпечення житлом громадян УРСР розпочалося його будівництво за типовими проектами. Завдяки даним заходам вдалося надати оселі сотням тисяч металургів. Тим не менше, житлове питання так і не було вирішено остаточно до кінця 1960–х рр. Темпи зведення житла протягом 1950–1960–х рр. відставали від потреб населення в ньому. План керівництва країни щодо ліквідації нестачі осель до кінця 1960–х рр. виявився далеким від реальності. Тому для поліпшення житлових умов робітники підприємств чорної металургії ставали на облік за місцем роботи, щоб у порядку черговості отримати квартиру від підприємства. Переважна більшість металургів проживала у відомчому житловому фонді. Окрім отримання відомчого житла, робітники могли здійснювати його зведення за власний рахунок в

рамках індивідуального чи кооперативного будівництва. Десятки тисяч робітників металургійних підприємств та членів їх сімей проживали в комунальних квартирах, гуртожитках, бараках та підвальних приміщеннях. До того ж необхідність збільшення кількісних показників будівництва відображалася на зменшенні якісного рівня новобудов. Порівняно з індивідуальним житловим фондом, відомчий фонд був краще обладнаний видами комунального благоустрою, але і в ньому за окремими напрямками були наявні дуже низькі показники.

Список використаних джерел

1. Баран В. К., Даниленко В. М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980–і рр.) / В. К. Баран, В. М. Даниленко. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – 303 с.
2. Герасимова М. С. Житлова проблема в повсякденному житті населення Донбасу в 1945–1953 рр. / М. С. Герасимова // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – Вип. 11. – С. 299–317.
3. Дніпровський металург. – 1957. – 21 марта. – №24.
4. Дніпровський металург. – 1957. – 30 мая. – №44.
5. Ильичевец. – 1951. – 19 сентября. – №48.
6. Ильичевец. – 1952. – 26 января. – №8.
7. История рабочих Донбасса: в 2 т. – К.: «Наукова думка», 1981. – Т.2. – 440 с.
8. История Украинской ССР. В 10 т. – К.: «Наукова думка», 1985. – Т.9: Украинская ССР в период построения развитого социалистического общества (1945 – начало 1960–х гг.). – 582 с.
9. Краснопольорова Л. О. Об'єми та напрямки житлового будівництва на Донбасі періоду післявоєнної відбудови та «хрущовської відлиги» / Л. О. Краснопольорова // Історичні і політологічні дослідження. – Донецьк, 2013. – №4 (54). – С.206–213.
10. Народне господарство Української РСР в 1964 р.: Статистичний щорічник. – К.: Статистика, 1965. – 694 с.
11. Народное хозяйство Донецкой области: Статистический сборник. – Донецк: Донбасс, 1981. – 138 с.
12. Народное хозяйство Украинской ССР: Юбилейный статистический ежегодник. – К.: Техника, 1987. – 455 с.
13. Об индивидуальном и кооперативном жилищном строительстве [Электронный ресурс]: Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР. 1 июня 1962 г. N561. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5838.htm
14. О жилищно–строительной и дачно–строительной кооперации [Электронный ресурс]: Постановление Совета Министров СССР. 20 марта 1958 г. N320. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5265.htm
15. О пятилетнем плане восстановления и развития народного хозяйства СССР на 1946–1950 гг.: Закон СССР. 18 марта 1946 г. // Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. – М.: Изд-во полит. литературы, 1968. – Т.3: 1941–1952 гг. – С.246–319.
16. Про впорядкування використання відомчих і службових жилих приміщень: Постанова Ради Міністрів Української РСР. 23 жовтня 1962 р. №1230 // Збірник постанов і розпоряджень уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. – №10 (8 вересня – 23 жовтня 1962 р.). – К.: Держполітвидав УРСР, 1962. – С.120–122.
17. Про заходи по впорядкуванню житлового будівництва в містах, робітничих і раднаргоспних селищах УРСР: Постанова ЦК КПУ і Ради Міністрів Української РСР. 28 липня 1964 р. №826 // Збірник постанов і розпоряджень уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. – №8 (16, 28, 30 липня, 4–31 серпня, 2 вересня 1964 р.). – К.: Держполітвидав УРСР, 1964. – С.5–8.
18. Про заходи по поліпшенню експлуатації житлового фонду і об'єктів комунального господарства: Постанова Ради Міністрів Української РСР. 5 листопада 1967 р. №731 // Збірник постанов і розпоряджень уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. – №11 (7 жовтня, 2–20 листопада 1967 р.). – К.: Держполітвидав УРСР, 1967. – С.4–15.
19. Про розвиток житлового будівництва в Українській РСР: Постанова ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР. 24 серпня 1957 р. №988 // Хронологічне зібрання законів, указів президії Верховної Ради, постанов і розпоряджень уряду УРСР. – К.: Держполітвидав УРСР, 1964. – Т.4: 1957–1958 рр. – С.265–275.

20. Радянська культура. – 1955. – 10 листопада.
 21. Рабочий класс СССР на новом этапе развития социалистического общества. 1961–1970 гг. – М.: Наука, 1988. – 432 с.
 22. Саржан А. О. Зміни в соціально-економічній сфері Донбасу. Друга половина 40–х – кінець 80–х рр. XX ст. / А. О. Саржан. – Донецьк: Лебедь, 2004. – 412 с.
 23. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія / Відп. ред. В. М. Даниленко. – К.: Інститут історії України НАН України, 2014. – 697 с.
 24. ЦДАВО України. – Ф.539. – Оп.1. – Спр.5127.
 25. Там само. – Ф.582. – Оп.12. – Спр.433.
 26. Там само. – Спр.442.
 27. Там само. – Спр.2006.
 28. Там само. – Спр.2529.

References

1. Baran V. K., Danylenko V. M. Ukrai'na v umovah systemnoi' kryzy (1946–1980-i rr.) / V. K. Baran, V. M. Danylenko. – K.: Vydavnychyj dim «Al'ternatyvy», 1999. – 303 s.
 2. Gerasymova M. S. Zhytlova problema v povs'jakdenomu zhytti naselennja Donbasu v 1945–1953 rr. / M. S. Gerasymova // Ukrai'na XX st.: kul'tura, ideologija, polityka. Zbirnyk statej – K.: Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 2007. – Vyp.11. – S.299–317.
 3. Dneprovskij metallurg. – 1957. – 21 marta. – №24.
 4. Dneprovskij metallurg. – 1957. – 30 maja. – №44.
 5. P'ichevec. – 1951. – 19 sentjabrja. – №48.
 6. P'ichevec. – 1952. – 26 janvarja. – №8.
 7. Istorija rabochih Donbassa: v 2 t. – K.: «Naukova dumka», 1981. – T.2. – 440 s.
 8. Istorija Ukrainskoj SSR. V 10 t. – K.: «Naukova dumka», 1985. – T.9: Ukrainskaja SSR v period postroenija razvitogo socialistsicheskogo obshhestva (1945 – nachalo 1960-h gg.). – 582 s.
 9. Krasnop'orova L. O. Ob'jemy ta naprjamky zhytloвого budivnytva na Donbasi periodu pisljavojennoi' vidbudovy ta «hrushhovskoi' vidlygy» / L. O. Krasnop'orova // Istorychni i politologichni doslidzhennja. – Donec'k, 2013. – №4 (54). – S.206–213.
 10. Narodne gospodarstvo Ukrai'ns'koi' RSR v 1964 r.: Statystychnyj shhorichnyk. – K.: Statystyka, 1965. – 694 s.
 11. Narodnoe hozjajstvo Doneckoj oblasti: Statisticheskij sbornik. – Donec'k: Donbass, 1981. – 138 s.
 12. Narodnoe hozjajstvo Ukrainskoj SSR: Jubilejnyj statisticheskij ezhegodnik. – K.: Tehnik, 1987. – 455 s.
 13. Ob individual'nom i kooperativnom zhilishhnom stroitel'stve [Jelektronnyj resurs]: Postanovlenie CK KPSS i Soveta Ministrov SSSR. 1 ijunja 1962 g. N561. – Rezhim dostupa: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5838.htm
 14. O zhilishhno-stroitel'noj i dachno-stroitel'noj kooperacii [Jelektronnyj resurs]: Postanovlenie Soveta Ministrov SSSR. 20 marta 1958 g. N320. – Rezhim dostupa: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_5265.htm
 15. O pjatiletnem plane vosstanovlenija i razvitija narodnogo hozjajstva SSSR na 1946–1950 gg.: Zakon SSSR. 18 marta 1946 g. // Reshenija partii i pravitel'stva po hozjajstvennym voprosam. – M.: Izd-vo polit. literatury, 1968. – T.3: 1941–1952 gg. – S.246–319.
 16. Pro vporjadkuvannja vykorystannja vidomchyh i sluzhbovyh zhylyh prymishhen': Postanova Rady Ministriv Ukrai'ns'koi' RSR. 23 zhovtnja 1962 r. №1230 // Zbirnyk postanov i rozporjadzen' urjadu Ukrai'ns'koi' Radjans'koi' Socialistychnoi' Respubliky. – №10 (8 veresnja – 23 zhovtnja 1962 r.). – K.: Derzhpolitvydav URSR, 1962. – S.120–122.
 17. Pro zahody po vporjadkuvannju zhytloвого budivnytva v mistah, robitnychyh i radnargospnyh selyshhah URSR: Postanova CK KPU i Rady Ministriv Ukrai'ns'koi' RSR. 28 lypnja 1964 r. №826 // Zbirnyk postanov i rozporjadzen' urjadu Ukrai'ns'koi' Radjans'koi' Socialistychnoi' Respubliky. – №8 (16, 28, 30 lypnja, 4–31 serpnja, 2 veresnja 1964 r.). – K.: Derzhpolitvydav URSR, 1964. – S.5–8.
 18. Pro zahody po polipshennju ekspluatacii' zhytloвого fondu i ob'ektiv komunal'nogo gospodarstva: Postanova Rady Ministriv Ukrai'ns'koi' RSR. 5 lystopada 1967 r. №731 // Zbirnyk postanov i rozporjadzen' urjadu Ukrai'ns'koi' Radjans'koi' Socialistychnoi' Respubliky. – №11 (7 zhovtnja, 2–20 lystopada 1967 r.). – K.: Derzhpolitvydav URSR, 1967. – S.4–15.

19. Pro rozvytok zhytloвого budivnytva v Ukrai'ns'kij RSR: Postanova CK KPU i Rady Ministriv URSR. 24 serpnja 1957 r. №988 // Hronologichne zibrannja zakoniv, ukaziv prezydii' Verhovnoi' Rady, postanov i rozporjadzen' urjadu URSR. – K.: Derzhpolitvydav URSR, 1964. – T.4: 1957–1958 rr. – S.265–275.
 20. Radjans'ka kul'tura. – 1955. – 10 lystopada.
 21. Rabochij klass SSSR na novom jetape razvitija socialistsicheskogo obshhestva. 1961–1970 gg. – M.: Nauka, 1988. – 432 s.
 22. Sarzhan A. O. Zminy v social'no-ekonomichnij sferi Donbasu. Druga polovyna 40-h – kinec' 80-h rr. XX st. / A. O. Sarzhan. – Donec'k: Lebed', 2004. – 412 s.
 23. Social'ni transformacii' v Ukrai'ni: piznij stalinizm i hrushhov'ska doba: Kolektyvna monografija / Vidp. red. V. M. Danylenko. – K.: Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 2014. – 697 s.
 24. CDAVO Ukrai'ny. – F.539. – Op.1. – Spr.5127.
 25. Tam samo. – F.582. – Op.12. – Spr.433.
 26. Tam samo. – Spr.442.
 27. Tam samo. – Spr.2006.
 28. Tam samo. – Spr.2529.

Melnyk A. M., post-graduate student of Mariupol State University (Ukraine, Mariupol), anastasiareutskaya3@gmail.com

Housing problem as an element composition of everyday life of employees of enterprises of the black metallurgy in the USSR (1950–1960)

The analysis of the level of housing of workers of ferrous metallurgy enterprises during the 1950–1960s is highlighted in the present research. The research is based on the principles of historicism, scientific objectivity, as well as problem-chronological and statistical methods. The state housing policy in the USSR is described. The ways how the metallurgists to obtain housing are determined. The quantitative indicators that presents the level of housing of the workers of metallurgical enterprises are analyzed. Taking into account the activities carried out by the management of the country and aimed at solving the housing problem during the 1950–1960, the conclusion is that the problem was not resolved. However, due to the construction of typical projects housing in the framework of departmental, individual and cooperative construction, there was some improvement in the living conditions of a significant number of workers of the enterprises of ferrous metallurgy. However, the plan of the country's management to eliminate the shortage of housing space by the end of the 1960s was far from the reality. Tens of thousands of metallurgists and their families lived in communal apartments, dormitories, hutments and basements. In addition, the growth of quantitative indicators of housing space was carried out due to the decrease of qualitative indicators.

Keywords: housing, workers, metallurgists, enterprise, ferrous metallurgy.

* * *

УДК 355.321:656.052.46«2016.09.08»

Поспелов А. С.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри Нової та новітньої історії Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, доцент кафедри кораблеводіння і штурманського озброєння Інституту ВМС Національного університету «Одеська морська академія» (Україна, Одеса), andreas.pospelov@gmail.com

ПЕРША БОЙОВА ПЕРЕМОГА УКРАЇНСЬКОГО ФЛОТУ – ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКЕ ЗІТКНЕННЯ НА ТРАВЕРЗІ ЧОРНОМОРСЬКА 8 ВЕРЕСНЯ 2016 РОКУ

Відроджуються події 8 вересня 2016 р., коли на траверзі Чорноморська корабельно-катерне угруповання Військово-Морських Сил України витіснило з територіального моря України російський сторожовий корабель «Сметливий». Характеризується військово-політична обстановка початку осені 2016 р. на морському напрямі України, аналізуються дії новітніх українських малих броньованих артилерійських катерів проекту 58155.

Ключові слова: Військово-Морські Сили України, Чорноморський флот, малі броньовані артилерійські катера, фрегат, сторожовий корабель, бій, перемога.